

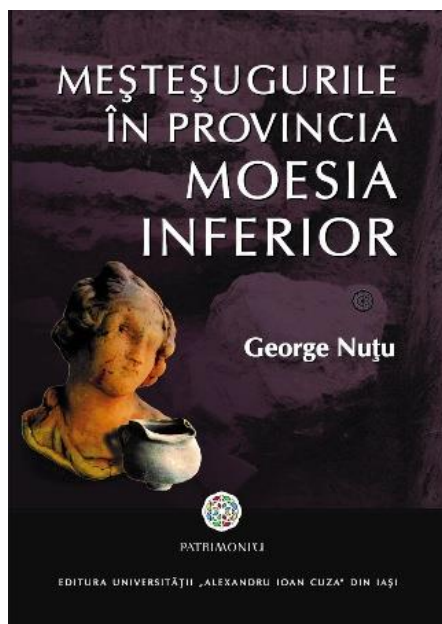
George Nuțu, *Meșteșugurile în provincia Moesia Inferior*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2019, 494p .

Lucrarea de față abordează problematica meșteșugurilor în Moesia Inferior între formarea Provinciei și impunerea Dominatului. Acest demers pornește din necesitatea de a stabili activitățile artizanilor reflectate în producția locală din Moesia Inferior.

Structura volumului este clară, compartimentată în șapte capitole. **Primul capitol**, precedat de *Introducere*, sintetizează elementele legate de arealul geografic al zonei, stadiul cercetărilor în ceea ce privește artizanatul, economia provinciei Moesia Inferior și a provinciilor romane.

Capitolul al II-lea, dedicat prelucrării metalelor, prezintă *Resursele metalifere în provincie, Centre de reducere și prelucrarea a metalelor, ateliere și instalații, Aspecte privind organizarea producției, obținerea și prelucrarea metalelor prețioase, metalurgia fierului, bronzului și plumbului* din provincie și *Planimetria atelierelor*. Zonele de referință pentru spațiul Dobrogei în exploatarea zăcămintelor metalifere, Ulmetum și Telița, sunt bine documentate pe baza descoperirilor arheologice, identificându-se cantități mari de zgură și obiecte din metal. Trecem în revistă câteva din atelierele pentru prelucrarea minereului de fier identificate la Histria, Novae, Durostorum, Rachelu, Montana Nicopolis ad Istrum, Marcianopolis, Provadija, Opaka, Abritus, Krăvenik. Producția în centrele moesice este organizată în puncte aflate sub controlul militar și civil, cu dimensiuni reduse, însă pe baza obiectelor recuperate și în lumina surselor epigrafice care atestă mai mulți artizani intineranți autorul volumului identifică o diversitate vizibilă a producției.

Producția materialului vitric este abordată în **capitolul al III-lea**, structurat în patru subcapitole, în care sunt discutate *Tehnica de producție a materialului vitric, Centrele de producție, ateliere și instalații, Tipologia materialelor și Planimetria atelierelor moesice de fabricare a sticlei*. Cu un vizibil simț de analiză, autorul sesizează că, în ceea ce privește tehnica de producție, procedeul novator – *sufierea* – a fost, probabil, o invenție siriană de la mijlocul secolului I a.Chr. Până la apariția acestui mijloc de prelucrare a sticlei, metodele de presare în forme, turnarea în tipare din metal, piatră,

lut, șlefuirea sau tăierea unui bloc de sticlă (*cold-cutting*) și modelarea pe un nucleu (*core farming*) sunt metodele artizanilor de prelucrare a materialului vitric.

Tot din perspectiva autorului, centrele de producție, ateliere și instalații din Moesia Inferior, au fost împărțite în trei zone: *Litoralul vest-pontic*, reprezentat de „metropola Pontului” – Histria; *Limes-ul danubian* reprezentat de cele șase cuptoare de la Oescus, complexul polivalent de la Novae și Durostorum; *Sectorul interior al provinciei*, reprezentat de fortificațiile de la Montana și Nicopolis ad Istrum, nu contribuie cu nimic substanțial la completarea tabloului de informații în ceea ce privește prelucrarea materialului vitric.

Tipologia materialului vitric era destul de diversificată, orientată spre o gamă variată de pahare, boluri, cupe, lămpi de sticlă sau farfurii. În ultima parte a acestui capitol, desemnat *Planimetriei atelierelor moesice de fabricare a sticlei*, sunt analizate comparativ atelierele din Imperiu cu cele din Moesia Inferior. Într-o manieră ușor abstractă, cercetătorul tulcean afirmă că, inițial, officinele pentru producția sticlei se aflau în afara zidurilor sau la periferia așezărilor. Ulterior, începând cu secolele III-IV p.Chr., pe fondul insecurității sociale și economice, acestea au fost amplasate în apropierea zidurilor sau chiar în interiorul fortificațiilor.

Cel de-al patrulea capitol, consacrat producției ceramicii, este cuprinzător datorită cantității semnificative de materiale descoperite în provincie. Și în acest caz, autorul trece în revistă principalele direcții privind istoriografia subiectului. Astfel, informația este structurată în cinci subcapitole. Cel dintâi constituie un repertoriu extins al centrelor de producție moesice, completat de noțiuni ce țin de tehnicile de construcție a instalațiilor, elementele constitutive ale cuptorului, tipologii ale cuptoarelor moesice, ustensile folosite pentru producția ceramică, prin prisma diverselor produse de origine locală.

Un element inedit al lucrării este tipologia cuptoarelor moesice. Din această perspectivă, autorul împarte instalațiile de ardere din spațiul moesic în două grupe principale: cuptoare circulare sau ovale și cuptoare rectangulare. Pe baza materialului arheologic, a fost alcătuită și o tipologie a vaselor ceramice de origine locală: *Amfore*, *Ceramică de masă*, *Vase cu destinație specială*, *Ceramică uzuală*, *Vase pentru depozitat*, *Ceramică cu caolin*, *Opaițe*. Pentru două dintre acestea, *Amfore* respectiv *Opaițe*, autorul prezintă și atelierele de origine moesică. În același subcapitol sunt discutate coroplastica și producția materialelor de construcții. Totodată, în continuarea capitolului autorul se concentrează pe clasificarea instalațiilor, planimetria atelierelor pentru arderea materialelor de construcție, organizarea și etapele procesului de producție. Ultima parte a acestei secțiuni tratează atelierele și centrele de producție ce au fost atestate prin ștampile, grupate în trei mari categorii și anume: *figlinae militare*, *figlinae imperiale*, *figlinae private*.

În **capitolul al cincilea**, informațiile sunt axate pe prelucrarea pietrei și a marmurei, oferind informații coerente despre evidența epigrafică și iconografică, procedeele tehnice, organizarea producției și producția varului. Analiza autorului denotă că toate aceste activități economice au impulsionat crearea și evoluția orașelor romane din provincie.

Următorul capitol al lucrării analizează prelucrarea osului și cornului, producția glicptică, cea a textilelor, pieilor și a lemnului, indispensabile unei societăți rafinate precum cea a romanilor. Pentru prelucrarea osului și cornului s-au identificat ateliere locale pe *Litoralul vest-pontic* – Bizone, Histria, Argamum; *Limes-ul danubian* – Novae, Durostorum, Aegyssus, Halmyris; *Sectorul interior al provinciei* – Niculițel. Producția textilă și prelucrarea pieilor a fost inclusă meșteșugurilor casnice. Trepăt, satisfacerea nevoilor coditene a fost depășită, ceea ce a generat apariția atelierelor de mari dimensiuni.

În *Considerații finale*, sunt prezentate o serie de concluzii privind metodologia, locul și rolul artizanatului local. O trăsătură fundamentală pe care autorul reușește într-o oarecare măsură să o includă demersului său constă în evaluarea artizanatului moesic în funcție de cadrul în care s-au dezvoltat atelierele.

Sursele arheologice au fost completate cu documente epigrafice pentru determinarea structurilor de producție și a persoanelor implicate, respectiv a unor *lapidarii, sculptores, toreutes*.

Volumul este însoțit de un *Supplementum epigraphicum*, lista bibliografică, un rezumat în limba engleză, 113 planșe și nouă hărți.

În final, tema abordată de către cercetător completează tabloul informațional asupra meșteșugurilor din Moesia Inferior. Totodată, cercetătorul identifică oficinele din Provincie și delimitează tipologic produsele lucrate la nivel local ce s-au făcut vizibile în economia regională.

Gabriel GRUMĂZESCU

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale "Gavrilă Simion", Tulcea